

Agnieszka Nitszke

SYSTEM PARTYJNY CYPRU

I. Uwarunkowania systemu partyjnego

1. Uwarunkowania historyczne

Na Cyprze, jak w żadnym innym kraju Unii Europejskiej, zaszłości historyczne kształtują współczesne oblicze polityki oraz wpływają na partie polityczne. Cypr, ze względu na strategiczne położenie, od wieków znajdował się w orbicie zainteresowań państw basenu Morza Śródziemnego i nie tylko. Od starożytności po średniowiecze wyspą władali m.in. Grecy, Egipcjanie, Persowie i Wenecjanie. W XVI w. Cypr został podbity przez Turków, którzy rządili na wyspie aż do 1878 r., kiedy na podstawie specjalnego porozumienia przekazali administrowanie tym obszarem Wielkiej Brytanii. W czasie panowania Turcji na wyspie prowadzone było osadnictwo tureckie. W 1914 r. Brytyjczycy zerwali układ i anektowali wyspę, a traktat z Sèvres z 1920 r. potwierdził prawa Wielkiej Brytanii do Cypru. To z kolei spowodowało, że w 1925 r. Cypr został uznany przez Brytyjczyków za posiadłość kolonialną. Te zaszłości przyczyniły się do powstania na wyspie bardzo złożonej struktury etnicznej i wyznaniowej. Największą grupę stanowią Grecy cypryjscy, którzy jeszcze pod panowaniem tureckim organizowali zbrojne powstania, dążąc do połączenia z Grecją – czyli *enosis*. Szczególną rolę w podtrzymywaniu i kształtowaniu kultury i tradycji Greków cypryjskich odgrywał Autokefaliczny Kościół Prawosławny. Zaczęły powstawać także partie polityczne, które dążyły do uniezależnienia Cypru od Wielkiej Brytanii¹.

Po drugiej wojnie światowej na Cyprze odżyły z nową siłą aspiracje niepodległościowe, jednak Brytyjczycy godzili się jedynie na poszerzoną autonomię. Rząd w Londynie nie uznał także wyników referendum, w którym 95% cypryjskich Greków opowiedziało się za przyłączeniem Cypru do Grecji. To spowodowało zaostrenie relacji między cypryjskimi Grekami a Brytyjczykami, prowadząc do powstania Cypryjskiej Organizacji Wyzwolenia Narodowego (*Εθνική Οργάνωσις Κυπρίων*

¹ A. Adamczyk, *Cypr. Dzieje polityczne*, Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa 2002, *passim*.

Αγωνιστών, EOKA), której celem było przyłączenie wyspy do Grecji. Także Turcy cypryjscy nie pozostawali bierni i utworzyli własną Organizację Oporu Tureckiego (*Türk Mukavemet Teşkilatı*, TMT)². Akty przemocy ze strony EOKA spotkały się ze zdecydowaną reakcją Wielkiej Brytanii, która wprowadziła na Cyprze stan nadzwyczajny. W 1959 r. rozpoczęły się wielostronne rozmowy na temat przyszłości Cypru. W rokowaniach brały udział Wielka Brytania, Grecja i Turcja, a także przedstawiciele cypryjskich Greków i cypryjskich Turków. Ustalono wówczas, że Cypr uzyska niepodległość w 1960 r. Powstała także Połączona Komisja Konstytucyjna, która zajęła się przygotowaniem konstytucji. 16 sierpnia 1960 r. konstytucja została uroczystie podpisana przez brytyjskiego gubernatora Cypru, konsulów generalnych Grecji i Turcji oraz reprezentantów cypryjskich Greków, arcybiskupa Makariosa III i cypryjskich Turków – F. Küçüka³. Konstytucja miała gwarantować proporcjonalny udział w życiu politycznym kraju obu społecznościom – greckiej i tureckiej. Pierwszym prezydentem Republiki Cypryjskiej został przedstawiciel cypryjskich Greków – abp Makarios III, a wiceprezydentem – F. Küçük, przedstawiciel cypryjskich Turków⁴. 31 lipca 1960 r. odbyły się na Cyprze pierwsze wybory do Izby Reprezentantów, jednoizbowego parlamentu. Wybory wygrał prawicowy Front Patriotyczny, na czele którego stał G. Clerides, bliski współpracownik prezydenta Makariosa. Do parlamentu weszli także przedstawiciele Postępowej Partii Ludu Pracującego (*Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενων Λαού*, AKEL)⁵.

Kolejne wybory odbyły się dopiero w 1970 r. Stało się tak w wyniku konfliktu między cypryjskimi Grekami a cypryjskimi Turkami. Powodem sporu były propozycje reform konstytucyjnych przedstawione przez prezydenta Makariosa, które zbliżały Cypr do Grecji. W 1963 r. cypryjscy Turcy opuścili Izbę Reprezentantów, wycofali swoich przedstawicieli z wszystkich urzędów publicznych, w tym z sądów, a F. Küçük zrezygnował z funkcji wiceprezydenta. Tak rozpoczął się podział wyspy, który trwa do chwili obecnej. W kolejnych latach konflikt się zaostrzył.

W 1974 r. na Cyprze miał miejsce zamach stanu inspirowany przez autorytarny rząd Grecji, w wyniku którego nowym prezydentem został N. Sampson. To doprowadziło najpierw do interwencji zbrojnej Turcji w 1974 r. i okupacji części wyspy przez wojska tureckie, a następnie proklamowania przez część turecką Cypru niepodległości 15 listopada 1983 r. i powstania Tureckiej Republiki Północnego Cypru (TRPC),

² M. Florczak-Wątor, P. Mikuli, *Systemy konstytucyjne Cypru i Malty*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2009, s. 9–10.

³ Podpisano wówczas także dwa dodatkowe dokumenty – Traktat gwarancyjny (*Treaty of Guarantee*), w którym Wielka Brytania, Grecja i Turcja zobowiązały się strzec niepodległości i integralności terytorialnej Cypru, oraz Traktat sojuszniczy (*Treaty of Alliance*), w ramach którego Grecja, Turcja i Republika Cypryjska zobowiązywały się do wspólnej obrony wyspy przed zagrożeniami zewnętrznymi. Zob. *ibidem*, s. 10.

⁴ Wybory prezydenckie przeprowadzono już 13 grudnia 1959 r., A. Adamczyk, *Cypr...*, *op. cit.*, s. 178.

⁵ Strona internetowa: *Parties and Elections in Europe*, <http://www.parties-and-elections.de> (dostęp: 15 XII 2009 r.).

państwa, które uznawane jest tylko przez Turcję⁶. Wydarzenia te spowodowały, że na Cyprze mamy niejako do czynienia z dwoma państwami, w których kształtują się niezależne od siebie systemy polityczne i partyjne. W niniejszym opracowaniu omówiony zostanie przede wszystkim system partyjny Republiki Cypryjskiej. Z uwagi na fakt, że Turecka Republika Północnego Cypru nie jest powszechnie uznawana na arenie międzynarodowej, jej system partyjny będzie przedstawiony jedynie skrótowo.

2. Uwarunkowania prawne

Partie polityczne na Cyprze mają bardzo słabe umocowanie w przepisach prawa. Konstytucja z 1960 r. nie wspomina bezpośrednio o partiach politycznych. Jednak w jej rozdziale II, poświęconym podstawowym prawom i wolnościom, można znaleźć pewne odniesienie do działalności partii politycznych. Artykuł 19 mówi o wolności słowa i wolności wyrażania opinii, z kolei artykuł 21 odnosi się do wolności zgromadzeń⁷. Działalność partii cypryjskich jest częściowo finansowana z budżetu państwa. W tej materii obowiązuje trójstopniowy podział środków. Pierwsza transza jest rozdzielana równo między wszystkie partie polityczne, kolejna przeznaczona jest na pokrycie wydatków partii cypryjskich, wynikających z ich aktywności na szczeblu federacyjnych partii europejskich. Trzecia, największa część, jest rozdzielana proporcjonalnie między partie na podstawie wyników ostatnich wyborów parlamentarnych⁸.

3. Inne determinanty

3.1. System rządów

Konstytucja z 1960 r. wprowadziła na Cyprze system prezydencki. Chcąc zagwarantować pokojowe współistnienie cypryjskich Greków i cypryjskich Turków, konstytucja stanowi, iż urząd prezydenta powinien być obsadzany przez przedstawiciela społeczności greckiej, a urząd wiceprezydenta – przez reprezentanta mniejszości tureckiej. Zgodnie z konstytucją oba te organy łącznie stoją na czele egzekutywy, choć nie wchodzi w skład rządu⁹, i mają bardzo zbliżone kompetencje. Jednak od 1963 r. urząd wiceprezydenta nie jest obsadzany, a jego obowiązki przejął prezy-

⁶ Zob. A. Adamczyk, *Cypr...*, *op. cit.*, s. 274 i nast.

⁷ *Konstytucja Republiki Cypru z 16 sierpnia 1960 r.*, <http://www.parliament.cy>, tłum. własne (dostęp: 27 XII 2010 r.).

⁸ B. Szajkowski (ed.), *Political Parties of the World*, John Harper Publishing, London 2005, s. 155.

⁹ M. Florczak-Wątor, P. Mikuli, *Systemy konstytucyjne...*, *op. cit.*, s. 38.

dent¹⁰. Oznacza to, że na czele władzy wykonawczej stoi prezydent, który jest wybierany w wyborach powszechnych na pięcioletnią kadencję. Oprócz typowych dla głowy państwa funkcji reprezentacyjnych prezydent Cypru ma również swobodę w kształtowaniu rządu poprzez powoływanie i odwoływanie ministrów, którzy są politycznie przed nim odpowiedzialni¹¹. Prezydent zwołuje posiedzenia Rady Ministrów i im przewodniczy, choć nie ma prawa głosu. Może natomiast zablokować uchwały rządu dotyczące polityki zagranicznej, bezpieczeństwa i polityki obronnej. W innych przypadkach może w ciągu czterech dni zgłosić weto, jednak jeśli uchwała zostanie ponownie przegłosowana przez rząd, wówczas staje się wiążąca¹². Prezydent ma także prawo weta względem ustaw uchwalonych przez Izbę Reprezentantów. Jednak jeśli parlament ponownie przyjmie ustawę, to prezydent ma obowiązek dokonać jej publikacji. W sprawach polityki zagranicznej, bezpieczeństwa i obrony, ściśle wymienionych w art. 50 konstytucji, prezydent ma prawo weta ostatecznego¹³. Konstytucja stanowi, że w skład Rady Ministrów powinno wchodzić 10 ministrów, z czego trzech powinno być przedstawicielami ludności tureckiej. Także ten przepis z powodu wydarzeń z 1963 r. jest nieaktualny. Obecnie rząd liczy 11 ministrów.

Legislatywa składa się z jednoizbowego parlamentu – Izby Reprezentantów, której kadencja wynosi pięć lat. W 1960 r. ustalono, że w skład Izby Reprezentantów będzie wchodzić 50 deputowanych, z czego 35 Greków i 15 Turków. W 1985 r. dokonano nowelizacji konstytucji i od tej pory proporcje powinny wynosić 56 Greków i 24 Turków, jednak podobnie jak w przypadku urzędu wiceprezydenta, miejsca dla mniejszości tureckiej nie są obsadzone¹⁴. Izba Reprezentantów na tle urzędu prezydenta i Rady Ministrów charakteryzuje się słabą pozycją ustrojową. Praktycznie nie posiada instrumentów kontroli egzekutywy. Może jedynie kierować pytania do ministrów bądź inicjować debaty parlamentarne¹⁵.

3.2. System wyborczy

Tryb wyboru **prezydenta** reguluje konstytucja z 1960 r. Zgodnie z jej przepisami prezydenta wybierają cypryjscy Grecy, natomiast wiceprezydenta – obywatele pochodzenia tureckiego. Jeżeli żaden z kandydatów w I turze nie uzyska bezwzględnej większości głosów, wówczas w ciągu tygodnia przeprowadzana jest II tura wyborów,

¹⁰ *Ibidem*, s. 33.

¹¹ J. Zaborowski, *System polityczny Republiki Cypryjskiej* [w:] K.A. Wojtaszczyk (red.), *Systemy polityczne wybranych państw*, Dom Wydawniczy „Elipsa”, Warszawa 2004, s. 72.

¹² J. Kamiński, *Republika Cypryjska* [w:] P. Sarnecki, *Ustrój Unii Europejskiej i ustroje państw członkowskich*, Oficyna Wolters Kluwer Business, Warszawa–Kraków 2007, s. 115.

¹³ M. Florczak-Wątor, P. Mikuli, *Systemy konstytucyjne...*, *op. cit.*, s. 35–36.

¹⁴ W pracach Izby Reprezentantów biorą również udział trzej przedstawiciele mniejszości religijnych i narodowych – maronickiej, łacińskiej i ormiańskiej, zamieszkujących Cypr. Posiadają oni status członków obserwatorów.

¹⁵ P. Mikuli, *Parlament Republiki Cypryjskiej*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2006, s. 25–26.

w której udział biorą dwaj kandydaci z najlepszymi rezultatami z I tury. Dwukrotnie – w 1973 oraz w 1978 r. – nie przeprowadzono wyborów, gdyż w jednym i w drugim przypadku zgłosił się tylko jeden kandydat. Wybory prezydenckie mają charakter partyjny, a to oznacza, że kandydaci, za którymi nie stoi żadna partia polityczna, nie mają szans na elekcję. Wyjątkiem od tej reguły był abp Makarios III, lecz jako zwierzchnik Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego mobilizował elektorat za pomocą innych środków. Z kolei N. Sampson został obsadzony na stanowisku prezydenta Cypru w wyniku zamachu stanu zainicjowanego przez rząd Grecji.

Tabela 4. Prezydenci Republiki Cypryjskiej

Prezydent	Lata prezydentury	Przynależność partyjna
Arcybiskup Makarios III	16 VIII 1960–15 VII 1974	–
Nikos Sampson	15 VII 1974–23 VII 1974	–
Glafcos Clerides	23 VII 1974–7 XII 1974	Zjednoczona Partia Demokratyczna
Arcybiskup Makarios III	7 XII 1974–3 VIII 1977	–
Spyros Kyprianou	3 IX 1977–28 II 1988	Partia Demokratyczna
George Vassiliou*	28 II 1988–28 II 1993	Zjednoczeni Demokraci
Glafcos Clerides	29 II 1993–28 II 2003	Zgromadzenie Demokratyczne
Tassos Papadopoulos	28 II 2003–28 II 2008	Partia Demokratyczna
Demetris Christofias	28 II 2008–obecnie	Postępową Partia Ludu Pracującego

* W wyborach G. Vassiliou startował jako kandydat niezależny. Poparcia udzieliła mu m.in. AKEL. Partię Zjednoczeni Demokraci (EDI) G. Vassiliou założył w 1993 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: M. Florczak-Wątor, P. Mikuli, *Systemy konstytucyjne...*, *op. cit.*, s. 113, oraz strona internetowa Parlamentu Republiki Cypru: <http://www.parliament.cy> (dostęp: 14 XII 2009 r.).

Konstytucja nie określiła, według jakiej zasady mają być wybierani deputowani do **Izby Reprezentantów**. Ustawa z 1979 r. wprowadziła system proporcjonalny przy zastosowaniu metody ilorazu wyborczego Hare'a. Kraj został podzielony na sześć okręgów wyborczych, w których jest do zdobycia od 3 do 21 mandatów¹⁶. W 1996 r. przyjęto ustawę o zmianie ordynacji wyborczej, lecz nie wprowadziła ona większych zmian do dotychczasowych regulacji. Wyborcy głosują na listy partyjne, które mają charakter otwarty, czyli to wyborcy, a nie kolejność ustalona przez partie, decydują o tym, który z kandydatów otrzyma mandat. W pierwszym etapie rozdziela się mandaty na poziomie okręgów, a dopiero potem na poziomie całego kraju, biorąc pod uwagę listy partii, które otrzymały minimum jeden mandat w pierwszym etapie. Próg wyborczy na Cyprze wynika z metody, którą tam się stosuje – jest nim iloraz wyborczy, czyli 1/56 ważnie oddanych głosów, co w przeliczeniu na poparcie procentowe daje około 1,8%¹⁷. Jest to zatem liberalny system wyborczy, który daje

¹⁶ M. Florczak-Wątor, P. Mikuli, *Systemy konstytucyjne...*, *op. cit.*, s. 27.

¹⁷ J. Kamiński, *Republika Cypryjska...*, *op. cit.*, s. 112.

szansę udziału w życiu politycznym także nowym i mniejszym partiom oraz pozwala na start kandydatom niezależnym.

3.3. Podział Cypru

Stosunek do podziału wyspy oraz międzynarodowe propozycje rozwiązania tego konfliktu – to kluczowe kwestie w polityce wewnętrznej Cypru. Jedną z ważniejszych propozycji rozwiązania konfliktu cypryjskiego była inicjatywa K. Annana, ówczesnego sekretarza generalnego ONZ¹⁸, który zainicjował wielostronne rozmowy na temat zjednoczenia wyspy. W wyniku kilkuletnich negocjacji przygotowany został kompleksowy plan, mający na celu stworzenie warunków dla pokojowego współistnienia w ramach jednego państwa federalnego cypryjskich Greków i cypryjskich Turków¹⁹. 24 kwietnia 2004 r. w obu częściach podzielonej wyspy odbyły się referenda, w których obywatele mieli wyrazić swój stosunek do propozycji zawartych w planie K. Annana. Grecy cypryjscy odrzucili plan większością 75,8% głosów, tymczasem w części tureckiej aż 64,9% głosujących wyraziło poparcie dla propozycji pokojowych Narodów Zjednoczonych²⁰. Z liczących się partii cypryjskich poparcia dla propozycji K. Annana udzieliło tylko Zgromadzenie Demokratyczne (*Δημοκρατικός Συναγερμός*, DISY). Inne partie nie odrzucają całkowicie możliwości zjednoczenia wyspy, jednak chcą, aby dokonano się to według innych zasad niż te zawarte we wspomnianym dokumencie.

II. Charakterystyka współczesnego systemu partyjnego

Z uwagi na system prezydencki relacje między partiami cypryjskimi mają inny charakter aniżeli w państwach o systemie parlamentarno-gabinetowym. Silna pozycja prezydenta, pochodzącego z wyborów bezpośrednich i powszechnych, stojącego na czele egzekutywy, sprawia, że partie tracą swoją funkcję polegającą na wyłonieniu i zapewnieniu stabilnej większości dla rządu, gdyż o składzie gabinetu decyduje prezydent. Należy jednak pamiętać, że aby rząd mógł sprawnie funkcjonować, potrzebuje większości w parlamencie, która będzie odpowiadać za stanowienie prawa. Na Cyprze partie zawierają koalicje i sojusze już na etapie wyborów prezydenckich. Najbardziej widoczne jest to przed II turą wyborów, gdy partie, których kandydaci odpadli z dalszego wyścigu, udzielają poparcia wybranemu kandydatowi, oczekując w zamian wejścia do przyszłego rządu. Zdarzają się także rządy jedności narodo-

¹⁸ K. Annan pełnił funkcję sekretarza generalnego ONZ od 1 I 1997 r. do 31 XII 2006 r.

¹⁹ Pełny tekst planu kompleksowego rozwiązania problemu cypryjskiego z 31 marca 2004 r., zwanego od nazwiska inicjatora rozmów Planem Annana: <http://www.unficyp.org> (dostęp: 1 XII 2009 r.).

²⁰ B. Szajkowski (ed.), *Political Parties...*, *op. cit.*, s. 165.

wej, w skład których wchodzi wszystkie partie reprezentowane w parlamencie, co z uwagi na złożoną sytuację wewnętrzną oraz międzynarodową tego państwa jest całkowicie zrozumiałe²¹.

System partyjny Cypru można określić jako umiarkowanie wielopartyjny z tendencją do dwupartyjności²². Po lewej stronie sceny partyjnej dominuje socjaldemokratyczna Postępową Partia Ludu Pracującego (AKEL), a prawa strona zajęta jest przez konserwatywne Zgromadzenie Demokratyczne (DISY). Mimo różnic ideologicznych obie partie są w stanie z sobą współpracować, co sprawia, że system partyjny na Cyprze przejawia tendencję dośrodkową. Kolejną cechą charakterystyczną cypryjskiej sceny partyjnej jest duża liczba ugrupowań centrolewicowych, między którymi trudno znaleźć istotne różnice programowe. Największą partią z tego nurtu jest Partia Demokratyczna (*Δημοκρατικό Κόμμα*, DIKO), która sama określa się jako formacja socjalliberalna. Jej relatywnie silna pozycja wynika z dawnego radykalizmu AKEL, która była postrzegana jako partia komunistyczna, co otwarło DIKO drogę do bardziej umiarkowanych wyborców.

1. Wybory do Izby Reprezentantów z 2006 r. oraz na urząd prezydenta z 2008 r.

W 2006 r. odbyły się pierwsze wybory parlamentarne po referendum w sprawie przyszłości Cypru na podstawie planu K. Annana oraz pierwsze po przystąpieniu Cypru do Unii Europejskiej. W wyborach wzięło udział 11 partii politycznych oraz zgłoszono sześciu kandydatów niezależnych. Reprezentację w parlamencie uzyskało sześć partii. Oba największe ugrupowania odnotowały niewielki spadek poparcia w stosunku do poprzednich wyborów. Partią, która najwięcej zyskała, była DIKO. W wyborach prezydenckich w 2008 r. w I turze wystartowało dziewięciu kandydatów. Sporym zaskoczeniem był fakt, że do II tury nie przeszedł ówczesny prezydent T. Papadopoulos z Partii Demokratycznej. W II turze zdecydował się on udzielić poparcia D. Christofiasowi, dzięki czemu kandydat AKEL został wybrany na urząd prezydenta. Po wyborach prezydenckich powstała koalicja rządząca, w skład której weszły, oprócz AKEL, czyli partii prezydenta, Partia Demokratyczna oraz Ruch na rzecz Społeczeństwa Demokratycznego.

²¹ Więcej na temat przesłanek powstawania koalicji zawiązanych, w tym rządów jedności narodowej, zob. K. Sobolewska-Myślik, *Partie i systemy partyjne na świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 152–153.

²² W. Sokół, *Charakterystyka współczesnych systemów partyjnych wybranych państw* [w:] W. Sokół, M. Żmigrodzki (red.), *Współczesne partie i systemy partyjne. Zagadnienia teorii i praktyki politycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2005, s. 339.

Tabela 5. Wyniki wyborów z 2006 r. do cypryjskiej Izby Reprezentantów

Partia	Poparcie w %	Liczba mandatów
Postępowa Partia Ludu Pracującego (AKEL)	31,1	18
Zgromadzenie Demokratyczne (DISY)	30,3	18
Partia Demokratyczna (DIKO)	17,9	11
Ruch na rzecz Społeczeństwa Demokratycznego (EDEK) – Ruch Socjaldemokratyczny – (KISOS)	8,9	5
Partia Europejska (EvroKo) – Nowe Horyzonty (NEO)	5,8	3
Ruch na rzecz Ekologii i Środowiska (KOP)	2,0	1
Zjednoczeni Demokraci (EDI)	1,6	0

Źródło: strona internetowa *Parties and Elections in Europe*, <http://www.parties-and-elections.de> (dostęp: 17 XII 2009 r.).

Tabela 6. Wyniki wyborów prezydenckich na Cyprze z 2008 r.

Kandydat*	Partia	I tura poparcie w %	II tura poparcie w %
Demetris Christofias	Postępowa Partia Ludu Pracującego	33,29	53,37
Ioannis Kasoulidis	Zgromadzenie Demokratyczne	33,51	46,63
Tassos Papadopoulos	Partia Demokratyczna	31,79	–

* poparcie dla żadnego z pozostałych kandydatów nie przekroczyło 1%

Źródło: opracowanie własne na podstawie strony internetowej Komisji Wyborczej Republiki Cypru, <http://www.ekloges.pio.gov.cy/> (dostęp: 20 XII 2009 r.).

2. Partie parlamentarne

Postępowa Partia Ludu Pracującego (*Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού*, AKEL) jest nie tylko największą, ale także najstarszą partią cypryjską. AKEL uważa się za sukcesorkę powstałej w 1926 r. Komunistycznej Partii Cypru. Komuniści walczyli nie tylko o poprawę poziomu życia robotników, ale brali także czynny udział w protestach przeciwko brytyjskiej zwierzchności nad wyspą, co doprowadziło do delegalizacji tej partii w 1931 r.²³ W 1941 r. utworzona została Postępowa Partia Ludu Pracującego, która bazowała na dorobku i zapleczu organizacyjnym komunistów. W okresie 1955–1959 partia działała nielegalnie, a było to spowodowane włączeniem się działaczy AKEL w walkę o uzyskanie niepodległości od Brytyjczyków.

²³ Strona internetowa AKEL, <http://www.akel.org.cy> (dostęp: 28 XII 2009 r.).

AKEL na ogólnokrajowej scenie politycznej zaczęła odgrywać większą rolę dopiero w latach 70. XX w. W każdych kolejnych wyborach od 1976 do 2001 r. partia zwiększała liczbę deputowanych w Izbie Reprezentantów²⁴. Jednak największy sukces odniosła w 2008 r., kiedy jej kandydat, D. Christofias, został wybrany na urząd prezydenta, co w kontekście modelu rządów na Cyprze ma wyjątkowe znaczenie. Przez bardzo długi okres partia postrzegana była jako ugrupowanie komunistyczne. Działo się tak nie tylko za sprawą jej rodowodu, lecz przede wszystkim ze względu na program. AKEL odwoływała się do zasad marksizmu i leninizmu, propagując m.in. uspołecznienie środków produkcji oraz centralne planowanie w gospodarce²⁵. Na początku lat 90. XX w., w wyniku upadku bloku komunistycznego w Europie Środkowo-Wschodniej, partia dokonała rewizji podstawowych założeń programowych, wykreślając postanowienia związane z ideologią marksistowską. Stała się w ten sposób nowoczesną partią socjaldemokratyczną²⁶. W sprawie konfliktu cypryjskiego AKEL początkowo zaakceptowała plan K. Annana, uznając go za punkt wyjścia do dalszych negocjacji. Kiedy jednak się okazało, że jest to propozycja ostateczna, AKEL zaapelowała o jego odrzucenie w referendum, gdyż jej zdaniem plan przyznawał zbyt duże uprawnienia cypryjskim Turkom²⁷. AKEL upatruje szansy na znalezienie odpowiedniego rozwiązania prowadzącego do zjednoczenia wyspy w rozmowach przede wszystkim między partiami po obu stronach konfliktu. Partia udzieliła poparcia dla przystąpienia Cypru do Unii Europejskiej, sądząc, że ta organizacja może przyczynić się do rozwiązania problemu cypryjskiego²⁸. Jednak w kwestiach oceny polityki społecznej i gospodarczej UE AKEL pozostaje bardzo sceptyczna i krytyczna. W wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2004 r. partia zdobyła dwa z sześciu mandatów przypadających Cyprowi. W 2009 r. uzyskała taki sam wynik. W PE członkowie AKEL zasiadają w Konfederacyjnej Grupie Zjednoczonej Lewicy Europejskiej / Nordyckiej Zielonej Lewicy (GUE / NGL)²⁹.

Zgromadzenie Demokratyczne (*Δημοκρατικός Συναγερμός*, DISY) powstało w 1976 r. na bazie Zjednoczonej Partii Demokratycznej z inicjatywy G. Cleridesa

²⁴ W 1976 r. AKEL zdobyła 9 mandatów, w 1981 r. – 12, w 1985 r. – 15, w 1991 r. – 18, w 1996 r. – 19, w 2001 r. – 20, w 2006 r. – 18. Zob. M. Florczak-Wątor, P. Mikuli, *Systemy konstytucyjne...*, *op. cit.*, s. 24.

²⁵ Strona internetowa AKEL, <http://www.akel.org.cy> (dostęp: 27 XII 2009 r.).

²⁶ Inną przyczyną zmian programowych był rozłam w partii, do którego doszło w 1990 r., na tle stosunku do marksizmu. Skrzydło reformatorskie, domagające się szybkich zamian programowych, utworzyło Ruch Odnowy Demokratycznego Socjalizmu (ADISOK), tworząc w ten sposób alternatywę dla umiarkowanych wyborców. Zob. B. Szajkowski (ed.), *Political Parties...*, *op. cit.*, s. 169.

²⁷ *AKEL and the Cyprus Problem*, strona internetowa AKEL, <http://www.akel.org.cy> (dostęp: 28 XII 2009 r.).

²⁸ Cypryjscy Grecy uważają, że UE może wymusić na Turcji, która ubiega się o członkostwo w tej organizacji, ustępstwa w sprawie Tureckiej Republiki Północnego Cypru, co otworzy drogę do zjednoczenia wyspy. Zob. *ibidem*.

²⁹ Strona internetowa PE, <http://www.europarl.europa.eu> (dostęp: 28 XII 2009 r.).

– działacza, który w polityce cypryjskiej był obecny od lat 50. XX w.³⁰ Partia we wszystkich kolejnych wyborach parlamentarnych otrzymywała zbliżone, bardzo wysokie poparcie, wynoszące ponad 30%. Lider partii G. Clerides dwukrotnie wygrywał wybory prezydenckie – w 1993 i 1998 r. DISY określa się jako formacja centroprawicowa, łącząca elementy liberalne, konserwatywne oraz chadeckie. W programie partia podkreśla przywiązanie i szacunek dla zachodniego systemu wartości, wynikającego z chrześcijaństwa, a opartego na demokracji, wolności i sprawiedliwości³¹. W sferze gospodarczej opowiada się za społeczną gospodarką rynkową. Rola państwa w tej dziedzinie powinna być ograniczona do minimum, sprowadzającego się do zapewnienia równych szans dla wszystkich obywateli. Państwo winno też odpowiadać za racjonalną politykę socjalną, która ma prowadzić do wyrównania nadmiernej różnicy społecznych. DISY jest najbardziej proeuropejską partią na Cyprze. Jak sama podkreśla w oficjalnych dokumentach, od samego początku swojego istnienia uważała, że miejsce Cypru jest w jednoczącej się Europie. Zgromadzenie Demokratyczne wspierało aktywnie starania Cypru o członkostwo w UE³².

Partia dysponuje bardzo dobrze rozbudowaną strukturą terytorialną oraz szeregiem organizacji afiliowanych – w tym młodzieżową NEDISY oraz kobietą GODISY. W 1999 r. do statutu partii wprowadzono przepis gwarantujący kobietom minimum 20% miejsc we wszystkich organach partii oraz na listach partyjnych w wyborach samorządowych i krajowych³³. DISY jako jedyna partia na Cyprze otwarcie poparła plan K. Annana, namawiając obywateli do głosowania za przyjęciem propozycji ONZ w referendum w kwietniu 2004 r. Uważano, że mimo iż plan pokojowy nie był doskonały, to jednak dawał szansę na zakończenie konfliktu i zjednoczenie wyspy. Obecnie DISY w kwestii problemu cypryjskiego proponuje prowadzenie rozmów na wszystkich szczeblach – począwszy od lokalnego, przez krajowy, a na międzynarodowym skończywszy. Zgromadzenie Demokratyczne bardzo wcześnie i wielostronnie zaangażowało się we współpracę z międzynarodowymi organizacjami partii politycznych, współdziałając zarówno z organizacjami chadeckimi, jak i konserwatywnymi³⁴. W wyborach do PE w 2004 r. DISY zdobyło dwa mandaty; taki sam wynik partia osiągnęła w 2009 r. W PE deputowani Zgromadzenia Demokratycznego należą do Grupy Europejskiej Partii Ludowej (EPP)³⁵.

Partia Demokratyczna (*Δημοκρατικό Κόμμα*, DIKO) została założona w 1976 r. przez S. Kyprianou. Początkowo miała charakter centroprawicowy, jednak z czasem jej program uległ ewolucji i współcześnie DIKO określa się jako partia centrowa i li-

³⁰ G. Clerides aż do połowy lat 70. pozostawał bliskim współpracownikiem Makariosa III, sprawował tymczasowo urząd prezydenta, gdy Makarios przebywał na uchodźstwie w 1974 r., pełnił także funkcję ministra spraw zagranicznych.

³¹ Strona internetowa DISY, <http://www.disy.org.cy> (dostęp: 30 I 2010 r.).

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Więcej informacji na ten temat zob. strona internetowa DISY, <http://www.disy.org.cy> (dostęp: 30 I 2010 r.).

³⁵ Strona internetowa PE, <http://www.europarl.europa.eu> (dostęp: 30 I 2010 r.).

beralna. W swoim manifest programowym kładzie duży nacisk na kwestie społeczne. Uznaje wolny rynek jako główny mechanizm procesów gospodarczych, ale mimo to uważa, że państwo powinno posiadać w tej dziedzinie kompetencje regulacyjne, tak aby stworzyć warunki do równomiernego rozwoju dla wszystkich grup społecznych, a nie tylko warstw uprzywilejowanych³⁶. Te elementy programu przesuwają partię na lewą stronę osi prawica – lewica, sprawiając, że może ona być uznawana za partię nurtu socjalliberalnego. W latach 1977–1988 lider DIKO, S. Kyprianou, sprawował urząd prezydenta kraju. Kiedy nowym prezydentem został wspierany przez AKEL G. Vassiliou, DIKO przeszła do opozycji. W 1993 r. Partia Demokratyczna w II turze wyborów prezydenckich poparła kandydata DISY, G. Cleridesa, który dzięki temu został wybrany na urząd prezydenta. Partia w zamian otrzymała pięć miejsc w rządzie. W 1998 r., przy okazji kolejnych wyborów prezydenckich, w partii doszło do podziału. DIKO oficjalnie poparła niezależnego kandydata G. Iacovou, który uzyskał wsparcie także ze strony AKEL. Część działaczy nie zaakceptowała tej decyzji i w II turze udzieliła poparcia dotychczasowemu prezydentowi, G. Cleridesowi. W efekcie tego sporu powstało nowe ugrupowanie – Eurodemokratyczna Partia Odnowy, która nie odegrała większej roli na cypryjskiej scenie politycznej³⁷. W 2003 r. dzięki sojuszowi z AKEL kandydat DIKO T. Papadopoulos został wybrany na urząd prezydenta. DIKO nie zaakceptowała planu K. Annana i namawiała do głosowania w referendum przeciwko tym propozycjom, uważając, że przyznają one zbyt duże uprawnienia wspólnocie tureckiej. W 2004 r. DIKO uzyskała jeden mandat w wyborach do PE, gdzie zasiadła szeregi frakcji liberalnej – ALDE. W kolejnych eurowyborach, w 2009 r., partia zdobyła także jeden mandat, jednak zdecydowała o zmianie frakcji i obecnie deputowana DIKO, A. Papadopoulou, zasiada w Grupie Postępowego Sojuszu Socjalistów i Demokratów w PE (S&D)³⁸.

Ruch na rzecz Społeczeństwa Demokratycznego – Ruch Socjaldemokratyczny (*Ενιαία Δημοκρατική Ένωση Κέντρον*, EDEK / *Κινήμα Σοσιαλδημοκρατών*, KISOS) jest partią, która powstała w 1969 r. z inicjatywy V. Lyssaridisa. Jako jedna z nielicznych partii w latach 70. opowiadała się za w pełni autonomiczną republiką Cypru. EDEK sprzeciwiał się zarówno ingerencji tureckiej, jak i greckiej na wyspie. Partia wspierała politykę Makariosa III, popierając jego powrót na Cypr w 1974 r. Do tej pory żaden z kandydatów tej partii nie wygrał wyborów prezydenckich. EDEK zaznacza swoją obecność na cypryjskiej scenie politycznej zazwyczaj przy okazji II tury wyborów prezydenckich, udzielając wsparcia jednemu z kandydatów, co czasem może decydować o ostatecznym wyniku. W 1993 r. w II turze poparto G. Cleridesa, kandydata DISY, który dzięki temu został prezydentem. Pięć lat później ponownie wsparto G. Cleridesa, choć już mniej oficjalnie. W 2003 r. EDEK zmienił strategię i poparł kandydata DIKO, T. Papadopoulosa, a w 2008 r. kandydata AKEL – D. Christofiasa. Ta taktyka okazuje się bardzo skuteczna, gdyż najczęściej prowadzi do udziału przedstawicieli EDEK w rządzie. W 2000 r. partia postanowiła odświeżyć

³⁶ Strona internetowa DIKO, <http://www.diko.org.cy> (dostęp: 29 XII 2009 r.).

³⁷ B. Szajkowski (ed.), *Political Parties...*, *op. cit.*, s. 156.

³⁸ Strona internetowa PE, <http://www.europarl.europa.eu> (dostęp: 30 I 2010 r.).

swój wizerunek – doszło wówczas do połączenia EDEK z kilkoma mniejszymi ugrupowaniami centrolewicowymi i do zmiany nazwy na Ruch Socjaldemokratyczny – KISOS. Celem miały być działania na rzecz przystąpienia Cypru do UE i stworzenie prawdziwej socjaldemokracji na Cyprze, na wzór zachodnioeuropejski. W 2003 r. uznano, że należy powrócić do starego akronimu partii – EDEK, zachowując jednocześnie nową nazwę – Ruch Socjaldemokratyczny. Partia utrzymuje bardzo ścisłe relacje z greckim Panhelleńskim Ruchem Socjalistycznym (PASOK)³⁹; jest członkiem Międzynarodówki Socjalistycznej, a w Parlamencie Europejskim, w którym po wyborach w 2009 r. ma jednego reprezentanta, należy do Grupy Postępowego Sojuszu Socjalistów i Demokratów (S&D)⁴⁰.

Pozostałe partie. W Izbie Reprezentantów swoich przedstawiciele ma także **Partia Europejska** (*Ευρωπαϊκό Κόμμα*, EvroKo), która powstała w 2005 r. na bazie istniejącego wcześniej prawicowego ugrupowania Nowe Horyzonty (*Νέοι Ορίζοντες*, NEO). NEO została założona w 1996 r. przez polityków związanych z Autokefalicznym Kościołem Prawosławnym. NEO, w odróżnieniu od pozostałych partii cypryjskich, odrzucała koncepcję stworzenia państwa federalnego na Cyprze. W 2001 r. NEO uzyskała jeden mandat w Izbie Reprezentantów. Do Partii Europejskiej przyłączyli się także politycy DISY, którzy nie akceptowali zgody ich rodzimej partii na rozwiązania zawarte w planie K. Annana. W 2006 r. EvroKo po raz pierwszy wystartowała w wyborach parlamentarnych, uzyskując trzy mandaty. W 2009 r. bez powodzenia startowała w wyborach do Parlamentu Europejskiego.

Jednego przedstawiciela w parlamencie ma **Ruch na rzecz Ekologii i Środowiska** (*Κίνημα Οικολόγων Περιβαλλοντιστών*, KOP). Jest to partia należąca do rodziny partii ekologicznych. Powstała w 1996 r. na gruncie zwiększonego zainteresowania problematyką ochrony środowiska naturalnego. Partia zasłynęła zorganizowaniem akcji ochrony Półwyspu Akamas. KOP dwukrotnie bez powodzenia startowała w wyborach do Parlamentu Europejskiego. Partia należy do Europejskiej Partii Zielonych oraz współpracuje z Grupą Zielonych / Wolnym Przymierzem Europejskim.

Na zakończenie warto wspomnieć jeszcze o **Zjednoczonych Demokratach** (*Ενωμένοι Δημοκράτες*, EDI), partii, która, choć aktualnie nie posiada przedstawicieli w Izbie Reprezentantów, swego czasu była znaczącą siłą polityczną. Prekursorką EDI była założona w 1993 r. z inicjatywy ówczesnego prezydenta G. Vassiliou partia Ruch Wolnych Demokratów (*Κίνημα Ελευθέρων Δημοκρατών*, KED). W 1996 r. doszło do połączenia KED z ADISOK, partią secesjonistów z AKEL. EDI przedstawia się jako ugrupowanie liberalne, co poświadcza jej afiliacja międzynarodowa – jest członkiem Partii Europejskich Liberalów, Demokratów i Reformatorów (ELDR).

³⁹ I. Katsourides, *Europeanization and Political Parties in Accession Countries: The Political Parties of Cyprus*, Paper prepared for the EpsNet Plenary Conference, s. 18, <http://www.pedz.uni-mannheim.de> (dostęp: 12 I 2010 r.).

⁴⁰ Strona internetowa PE, <http://www.europarl.europa.eu> (dostęp: 30 I 2010 r.).

3. System partyjny Tureckiej Republiki Północnego Cypru (TRPC)

W północnej części Cypru, jeszcze zanim doszło do podziału wyspy, rozwinął się autonomiczny system partyjny. Dla partii cypryjskich Turków jedną z ważniejszych kwestii jest stosunek do przyszłości wyspy. Większość relewantnych partii opowiada się za przyłączeniem Tureckiej Republiki Północnego Cypru do Turcji, co wpływa negatywnie na rozmowy z cypryjskimi Grekami. Władzę ustawodawczą w TRPC sprawuje jednoizbowy parlament – Izba Reprezentantów, w której zasiada 50 deputowanych, wybieranych w wyborach powszechnych na pięcioletnią kadencję. W wyborach do parlamentu obowiązuje ordynacja proporcjonalna z pięcioprocentową klauzulą zaporową. System partyjny TRPC jest zdominowany przez dwie partie – **Partię Jedności Narodowej – Zjednoczone Siły** (*Ulusal Birlik Partisi / Birleşik Güçler*, UBP / BG) oraz **Turecką Partię Republikańską** (*Cumhuriyetçi Türk Partii*, CTP).

Wybory parlamentarne w 2009 r. wygrała UBP, która zdobyła 26 mandatów, co stanowi absolutną większość i pozwala tej partii samodzielnie rządzić⁴¹. Na czele gabinetu stanął przewodniczący UBP – D. Eroglu⁴². UBP jest partią centroprawicową o obliczu konserwatywnym. Powstała w 1975 r. i od początku opowiadała się za zacieśnieniem współpracy z Turcją. Partia oraz jej były lider R. Denktaş bojkotowali rozmowy pokojowe pod auspicjami ONZ oraz powstały w ich efekcie plan pokojowy⁴³. Drugą siłą polityczną jest CTP, która w 2005 r. odniosła podwójny sukces – wygrała wybory parlamentarne, a jej lider A. Talat został wybrany na urząd prezydenta TRPC. Jednak w wyniku niezadowolenia społecznego w ostatnich wyborach CTP zdobyła tylko 15 miejsc w Izbie Reprezentantów⁴⁴. Partia ta została założona w 1970 r. jako formacja marksistowsko-leninowska, przy czym w latach 90. XX w. odrzuciła tę doktrynę, stając się partią socjaldemokratyczną⁴⁵. CTP wyraziła poparcie dla propozycji zawartych w planie K. Annana, co naraziło ją na krytykę ze strony obozu konserwatywnego. Do parlamentu weszli także przedstawiciele **Partii Demokratycznej** (*Demokrat Partii*, DP), formacji konserwatywnej powstałej w wyniku rozłamu w UBP⁴⁶, oraz dwóch nowych ugrupowań powstałych na przełomie 2006 i 2007 r. – socjaldemokratycznej **Partii Społecznej Demokracji** (*Toplumcu Demokrasi Partisi*, TDP) i liberalnej **Partii Wolności i Reform** (*Özgürlük ve Reform Partii*, ÖRP)⁴⁷.

⁴¹ Strona internetowa poświęcona partiom i wyborom, <http://www.parties-and-elections.de> (dostęp: 25 II 2010 r.).

⁴² *Ibidem*.

⁴³ B. Szajkowski (ed.), *Political Parties...*, *op. cit.*, s. 160.

⁴⁴ Strona internetowa poświęcona partiom i wyborom, <http://www.parties-and-elections.de> (dostęp: 25 II 2010 r.).

⁴⁵ B. Szajkowski (ed.), *Political Parties...*, *op. cit.* s. 160–161.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Strona internetowa poświęcona partiom i wyborom, <http://www.parties-and-elections.de> (dostęp: 25 II 2010 r.).

4. Udział partii w rządzeniu krajem

Udział cypryjskich partii w rządzeniu krajem należy rozpatrywać przez pryzmat tamtejszego systemu politycznego, który znacznie ogranicza rolę partii w kreowaniu gabinetu. Dodatkowo bezpośredni tryb wyboru prezydenta sprawia, że już na etapie II tury wyborów kształtują się koalicje, które są następnie przenoszone na poziom współpracy parlamentarnej. Jednak, mimo iż kadencja prezydenta wynosi pięć lat, tak samo jak kadencja Izby Reprezentantów, wybory odbywają się w różnych latach. To sprawia, że w trakcie sprawowania urzędu prezydenta przez jednego polityka może dojść do zmiany układu sił politycznych w parlamencie, a co za tym idzie – zmiany koalicji gabinetowej. Ta cecha jest jedną z przyczyn tworzenia koalicji nadwyżkowych, w tym jednego szczególnego wariantu tego modelu – rządów jedności narodowej, w których skład wchodzi wszystkie partie parlamentarne. Biorąc pod uwagę najważniejszy faktor, czyli obsadę urzędu prezydenta, można stwierdzić, że partią o największym znaczeniu od lat 70. XX w. do czasów współczesnych jest DIKO, gdyż to jej kandydaci sprawowali ten urząd trzykrotnie. Jeśli jednak uwzględnić wyniki wyborów parlamentarnych, to Partia Demokratyczna wcale nie jest liderem, lecz lokuje się zwykle na trzecim miejscu, a prowadzą AKEL i DISY. Prawdziwym przełomem był wybór D. Christofiasa na urząd prezydenta w 2008 r., gdyż AKEL, mimo iż jest jedną z dwóch największych partii, nigdy dotąd nie odpowiadała za kształtowanie gabinetu.

* * *

System partyjny Cypru można określić jako stabilny, ale nie zamrożony, na co wskazuje pojawianie się nowych partii. W 1996 r. na Cyprze powstało kilka nowych ugrupowań, lecz nie zagroziły one pozycji starych partii, o czym świadczą wyniki kolejnych wyborów. Nowe partie powstają często w wyniku rozłamów w partiach już istniejących lub są odpowiedzią na nowe ważne społecznie problemy. Jednak wyborcy traktują je jako partie protestu, a udzielane im poparcie często jest wyrażeniem wotum nieufności wobec starych partii, lecz nie przekłada się na stałe zachowania wyborcze.

System partyjny Cypru ma charakter konsensualny. Wpływ na to mają dwie podstawowe kwestie. Pierwsza, historyczna, to stosunek do okupacji północnej części wyspy. W tej sprawie wszystkie partie są zgodne, potępiając powstanie Tureckiej Republiki Północnego Cypru. Druga kwestia to akcesja Cypru do UE. Tutaj również wszystkie partie opowiadały się za przystąpieniem, uważając, że może się to przyczynić do pokojowego rozwiązania kwestii cypryjskiej, czyli podziału wyspy. Nawet początkowo eurosceptyczna AKEL zmieniła swój stosunek do UE, uznając, że na poziomie ogólnoeuropejskim również można walczyć o kwestie socjalne.

W najbliższym czasie nie należy oczekiwać zmian na cypryjskiej scenie partyjnej. Ostatnie wybory dowodzą, że stare partie cieszą się niesłabnącym poparciem, a nowe zyskują po zaledwie kilka procent głosów. Dodatkowo widać tendencję do ograni-

czenia liczby partii w organie przedstawicielskim, o czym świadczy wypadnięcie poza parlament EDI. Do zmian w systemie partyjnym mogłoby dojść po ewentualnym zjednoczeniu wyspy. Zgodnie z propozycjami pokojowymi, w tym z planem K. Annana, zjednoczony Cypr miałby być państwem federalnym, gdzie współistniałyby dwie wspólnoty – cypryjskich Greków i cypryjskich Turków. W takiej sytuacji mógłby tam się rozwinąć dualistyczny system partyjny – niezależnie w części greckiej i tureckiej – na wzór belgijski.

Wykaz skrótów:

- AKEL – *Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού*, Postępowa Partia Ludu Pracującego
CTP – *Cumhuriyetçi Türk Partisi*, Turecka Partia Republikańska
DIKO – *Δημοκρατικό Κόμμα*, Partia Demokratyczna
DISY – *Δημοκρατικός Συναγερμός*, Zgromadzenie Demokratyczne
DP – *Demokrat Parti*, Partia Demokratyczna
EDEK / KISOS – *Ενιαία Δημοκρατική Ένωση Κέντρου* – EDEK / *Κίνημα Σοσιαλδημοκρατών* – KISOS, Ruch na rzecz Społeczeństwa Demokratycznego – Ruch Socjaldemokratyczny
EDI – *Ενωμένοι Δημοκράτες*, Zjednoczeni Demokraci
EOKA – *Εθνική Οργάνωσις Κυπρίων Αγωνιστών*, Cypryjska Organizacja Wyzwolenia Narodowego
KED – *Kinima Eleftheron Dimokraton*, Ruch Wolnych Demokratów
EvroKo – *Ευρωπαϊκό Κόμμα*, Partia Europejska
KOP – *Κίνημα Οικολόγων Περιβαλλοντιστών*, Ruch na rzecz Ekologii i Środowiska
NEO – *Νέοι Ορίζοντες*, Nowe Horyzonty
ÖRP – *Özgürlük ve Reform Partisi*, Partia Wolności i Reform
PASOK – *Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα*, Panhelleński Ruch Socjalistyczny
TDP – *Toplumcu Demokrasi Partisi*, Partia Społecznej Demokracji
TMT – *Türk Mukavemet Teşkilatı*, Organizacja Oporu Tureckiego
TRPC – Turecka Republika Północnego Cypru
UBP / BG – *Ulusal Birlik Partisi / Birleşik Güçler*, Partia Jedności Narodowej – Zjednoczone Siły